Merta, David; Procházka, Rudolf

Brněnské měšťanské domy se středověkými jádry : poznámky ke stavu dochování, využití a památkové ochraně

Archaeologia historica. 2005, vol. 30, iss. [1], pp. 47-54

ISBN 80-7275-056-9
ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/140610
Access Date: 29. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

Brněnské měšťanské domy se středověkými jádry

Poznámky ke stavu dochování, využití a památkové ochraně

DAVID MERTA – RUDOLF PROCHÁZKA

V průběhu tříletého grantového projektu, hrazeného z Programu výzkumu a vývoje Ministerstva kultury ČR (2001–2003) byla provedena komplexní revize stojících historických objektů postavených zhruba před r. 1850 v obvodu brněnských hradeb (78 domů; Procházka–Černoušková–Merta–Peška–Sadílek 2003). Provedená katalogizace zahrnula i relikty zjištěné archeologicky do r. 2002. V ojedinělých případech se fragmenty středověkých zdiv dochovaly i v některých domech radikálně přestavěných na přelomu 19./20. století. Další objekty byly zjištěny archeologickými výzkumy v prolukách zbylých po bombardování v závěru II. světové války (Hlaváč 1989). Pomineme-li pozůstatky zlikvidované stavební činností posledního dvacetiletí a relikty nacházející se pod dlažbou, můžeme ve sledovaném prostoru konstatovat přítomnost asi 60 stojících objektů se středověkou substancí dochovanou v různém rozsahu. Je třeba zdůraznit, že naprostou většinu středověkých jader, často samozřejmě jen v úrovni suterénů, zachytila svým pasportem L. Koběrská (1973) a následně L. Hanák v průběhu stavebně-historického průzkumu části brněnského podzemí. Zjištěný rozsah souboru středověkých domů vcelku podporuje představu o zděném charakteru podstatné části vnitřního města ve vrcholném středověku. Brno bylo ochuzeno necitlivou sanací v období industrializace na sklonku existence rakousko-uherské monarchie. Protože nelze předpokládat, že se úbytek památkového fondu zcela zastaví, klademe v rámci činnosti obecně prospěšné společnosti Archaia Brno velký důraz na dokumentaci zanedbávanou v minulých desetiletích. V maximální míře se zde kombinují výsledky archeologických výzkumů s postupy stavebně-historického průzkumu s důrazem na dokumentaci konstrukcí. Přitom se snažíme v maximální možné míře využívat moderních nástrojů a metod (Holub–Kolařík–Merta–Peška–Zapletalová–Zůbek 2003).

Zánik značné části historických domů započal nepochybně postupnou přestavbou města po ztrátě vojenského významu jeho fortifikací v polovině 19. století. Již v 60. letech byla zahájena výstavba vnitřní okružní třídy na místě především barokních fortifikací, přičemž zkáze neunikla ani drtivá většina opevnění gotického (Zapletal 1997). „Velká asanace" však započala z přímé iniciativy městské správy r. 1895. Zvláštní komise tehdy určila ve vnitřním městě k přestavbě 429 domů z celkového počtu domovního fondu 572, tedy asi 75 %. Demolice započaly v roce 1896, do r. 1910 postihly 212 domů, do ukončení v roce 1916 bylo zbouráno „naštěstí" jen 238 objektů. Zhruba 7 domů bylo nahrazeno novostavbami již v předchozích desetiletích. Tehdy také nastoupila nová stavební technologie výstavby do stavební jámy, která zabírala půdorys celé stavby. Až doposud, dokonce místy ještě i po polovině 19. století (náměstí Svobody 8, Petrov 3) byly domy přestavovány s ponecháním suterénů, dokonce někdy i částí nadzemních staveb. Radikální změna na přelomu věků vedla ke zvýšenému ničení jak architektonické substance, tak i „archeologického terénu", tedy historických uloženin vzniklých archeologizací lidských aktivit. Souběžně s novou výstavbou probíhaly také úpravy uličních čar, které byly narovnávány. Kde to jen trochu bylo možné, byly vozovky rozšířeny – např. v ústí náměstí Svobody do Masarykovy ulice, ulice Jakubská, Zámečnická, Vachova, západní část Františkánské a zejména v severní části historického Rybného trhu (dnes Dominikánské náměstí). V severovýchodní části jádra byly proraženy zcela nové komunikace, a to dnešní ulice Dvořákova, Beethovenova, Mozartova. Zčásti na místě úzké a slepé uličky Hřbitovní, především však historickou zástavbou, byla vytýčena široká třída zvaná dnes Rašínova, a to až na Moravské náměstí již vně hradeb. Kromě cen-

ných měšťanských domů a paláců, kde lze litovat např. ztráty někdejšího sídla Mitrovských či Lichtenštejnů, byl redukován i stav někdejších církevních staveb. Šlo především o ty, které se od josefínských sekularizací na nacházely ve světských rukou. Lze uvést zboření v jádru gotické a renesanční jezuitské koleje v severovýchodní části historického jádra, gotického kostela sv. Mikuláše na náměstí Svobody a zejména velmi cenné tzv. Královské kaple sv. Václava a P. Marie ze sklonku 13. a prvních desetiletí 14. století na severovýchodním rohu Dominikánského náměstí. Ojediněle lze zaznamenat i vznik nových staveb sloužících duchovním účelům, což se týká evangelického, tzv. Červeného kostela (1863) vně severozápadního okraje hradebního okruhu. Přesto zůstala část profánní zástavby více či méně ušetřena této devastace (souhrnně Hálová-Jahodová 1975; zvl. 91–97. Dnes v Brně nemáme jedinou barokní ulici s oboustrannou zástavbou alespoň dvou historických profánních objektů. Poslední takový úsek byl narušen demolicí Althannského paláce v západní části Kobližné ulice po poškození válečným bombardováním. Přestavbou byla poněkud více poničena severní než jižní část vnitřního města, považujeme-li za hranici severní stranu ulic Dominikánská–Pánská–Jánská. K relativně souvislým partiím historické zástavby náleží západní strana Radnické ulice, západní okraj ulice Kobližné, jižní strana ulice Pánské, jižní část ulice Josefské, domy při jižní a západní straně Zelného trhu a západní frontě Kapucínském náměstí a konečně tzv. Velký špalíček mezi ulicemi Dominikánskou, Starobrněnskou a Mečovou, který silně utrpěl nedávnými rekonstrukcemi. V dalších částech města jde jen o izolované solitéry, prakticky úplně byla zničena historická zástavba ulice Masarykovy, povětšině také Jánské či Františkánské; v posledně uvedené jde ovšem zčásti až o záležitost posledního půlstoletí. Ve své barokní podobě přečkaly vyjma někdejšího jezuitského konventu a koleje budovy klášterů – dominikánského, minoritského, kapucínského, františkánského, uršulinek, těsně za hradbami pak augustiniánského. Pod povrchem terénu, často v důsledku ústupu uliční čáry pod dnešními komunikacemi, případně na dvorcích novostaveb, prokazují nové odkryvy více či méně rozsáhlé relikty historických, mnohdy středověkých domů. Kromě plošných akcí v místě plánované stavební činnosti lze po této stránce vyzdvihnout význam projektu „Sanace brněnského podzemí", který probíhá již od 70. let 20. století v režii města Brna, a v jehož průběhu se nejen sanují známé sklepy ve veřejném vlastnictví, nýbrž i vyhledávají relikty zasypaných prostor pod současnými komunikacemi (srov. Svoboda 2001). K největším odkryvům zděného suterénu v rámci dvorku domu z přelomu 19./20. století došlo v poslední době na Pánské ulici 6–8 (Holub–Kolařík–Merta–Peška–Zapletalová–Zůbek 2004, 77, 78).

Proces ničení historických domů se neomezil jen na „velkou asanaci", pokračoval plynule dále, byť v menším měřítku. Výrazné vrcholy křivky představuje ne vždy odůvodněná demolice domů poškozených bombardováním v závěru r. 1944 (asi 20 objektů), likvidace velké části Panenské ulice stavbou hotelu International na počátku 60. let 20. století a necitlivé rekonstrukce severozápadní, severovýchodní a východní části bloku Velký špalíček v 80. letech 20. století a na počátku věku následujícího (Merta–Peška 2002). Chronologicky zatím poslední rány historickému domovnímu fondu zasadily demolice domu Františkánská 9 v r. 1990 a 2001, jakož i zčásti nepovolené destrukce nadzemních podlaží domu č. 10 na České ulici a souvisejícího celého objektu Jakubská 3 v letech 2002–2003. Plánované radikální úpravy nyní ohrožují domy č. 1 na náměstí Svobody a v Pánské ulici č. 11. Výsledkem sotva stodvacetiletého procesu je redukce historické zástavby na sotva 12–13 %, počítáme-li i fragmentárně zachované stavby období středověku až baroka za plnohodnotné jednotky (cca 70 domů z oněch 572). Většinově dochované zděné historické konstrukce má sotva polovina těchto objektů, a to převážně v podzemních podlažích.

Současný přístup vlastníků pod dohledem orgánů a institucí památkové péče k historickým domům se středověkými jádry je různý, byť lze rozpoznat některé společné jmenovatele. Určujícím faktorem je ráz města Brna jako obchodně průmyslového centra s relativně vysokou koncentrací a životní úrovní obyvatel, tudíž i tomu odpovídajícím rozsahem soukromých i veřejných investic. Investoři jsou vedeni především nejen snahou

o co největší využití plochy interiérů, nýbrž také o její maximální zvýšení, a to především pro obchodní, případně kancelářské prostory. Náročnost finančního vkladu do často zchátralého historického objektu provází totiž dlouhá doba návratnosti. Je to trend, který byl v podstatě nastartován již onou velkou sanací na přelomu 19./20. století a který v daleko menší míře postihuje menší, z hlediska podnikání méně přitažlivá města rázu např. Telče. Přitom obě města mají stejný statut památkové rezervace. Radikální ukázkou, jak eliminovat faktor příliš vysokých finančních nákladů v poměru k návratnosti vložených prostředků, představuje rekonstrukce a dostavba již zmíněné části zástavby při ulicích Dominikánská, Mečová, Starobrněnská a Dominikánském náměstí do podoby multifunkčního objektu obchodní galerie. Zde bylo dosaženo nejdříve zbavení památkové ochrany reliktů středověkých a mladších domů a studní odkrytých archeologickým výzkumem v proluce na místě někdejší mincovny (Mečová 2) a domů Dominikánské náměstí 11, 12. Následovalo povolení nerespektovat při rekonstrukci parcelní a domovní hranice sousedních objektů Dominikánská 1–5, a Starobrněnská 2–4, 6, 8 spolu s částečnou či úplnou demolicí některých z nich (zvláště na Starobrněnské ulici). Výsledkem je kombinace moderního, měřítkem i architektonickým ztvárněním velmi diskutabilního objektu s historizujícími fasádami, za kterými se ovšem skrývá jeden velký obchodní a zábavní objekt. Z cenného raně gotického domu Starobrněnská 2–4, ve své nejstarší substanci původně dochovaného do výše prvního nadzemního podlaží, zbyly jen prezentované fragmenty ve sklepech (Kuča–Kučová–Kibic 2004, 128, 129; Merta–Peška 2003). Že takovému typu rekonstrukce nahrálo dlouhodobé zanedbávání údržby historických domů, ještě na počátku 90. let 20. století bez problému opravitelných, je nabíledni.

Obecně lze konstatovat určitý rozdíl v přístupu stavebníků k nadzemním a podzemním podlažím historických objektů, z čehož suterény logicky vycházejí poněkud lépe.

Typickým rysem rekonstrukcí městských domů je podstatná redukce památkového rázu interiérů v důsledku výměny stropních a podlahových konstrukcí, zvětšování souvislého prostoru vybouráváním příček, likvidace reliktů zajímavých zařízení typu černých kuchyní apod. Větší šanci na přežití mají klenby, které mají pro laika větší historickou přitažlivost, snad vyjma malovaných či jinak složitěji tvárněných dřevěných stropů. Klenby také většinou kladou menší nároky na opravy než dřevěné stropní konstrukce. Snahou majitelů je zdůraznit historizující ráz objektu prostřednictvím zdobné fasády na úkor vnitřních prostor, v čemž mu obvykle památkové instituce vycházejí až příliš vstříc. Výsledkem je výrazně moderní ráz naprosté většiny historických brněnských interiérů.

K výjimečným příkladům prezentace středověkých konstrukcí a detailů je tzv. klenotnice ve věži Staré radnice (Radnická 8), což je honosná místnost v prvním patře domu z doby před nebo kolem poloviny 13. století, kde jsou v Brně ojediněle dochovány žebrové klenby s příporami a patkami prozrazujícími účast stavební huti tišnovského kláštera (Samek 1963). Vzhledem k reprezentační roli, kterou stará radnice plní, k čemuž přistupuje i v širší povědomí o jejím historickém významu, se zde uplatnil památkově citlivější přístup. Z dalších viditelných detailů lze uvést gotické portálky a zejména dvě panelovaná průčelí z přelomu 15./16. století na dvorní přístavbě jádra objektu někdejší radnice, řadu prvků včetně režného cihlového zdiva si lze prohlédnout také na domech Muzejní 2 a Zelný trh 7. Interiéry s žebrovými klenbami jsou prezentovány v přízemí domů Minoritská 2 (2. polovina 13. a 14. století), jakož i Radnická 2, kde si zaslouží pozornost tzv. „kaple" v zadní části levého křídla zaklenutá kolem poloviny 14. století. Další cenné prvky a dokonce pozdně gotické fresky, žel veřejnosti běžně nepřístupné, lze spatřit v již citovaném biskupském dvoře v Muzejní ulici (Samek 1994, 139–148; Vítovský 1999). V případě Minoritské 2 viditelnost konstrukcí zčásti omezuje vystavené zboží, případně kancelářský nábytek, způsob prezentace v Radnické 2 zato vyvolává vcelku působivý dojem klenutých prostor v kombinaci s úspornou instalací průmyslového designu. Kromě zmíněných kamenických prvků, tedy ostění portálků či oken (Zelný trh 7) se zcela výjimečně i v nadzemních interiérech vystavuje režné zdivo, což ovšem neodpovídá původní situaci (Radnická 2). Naopak příkladem brutálního

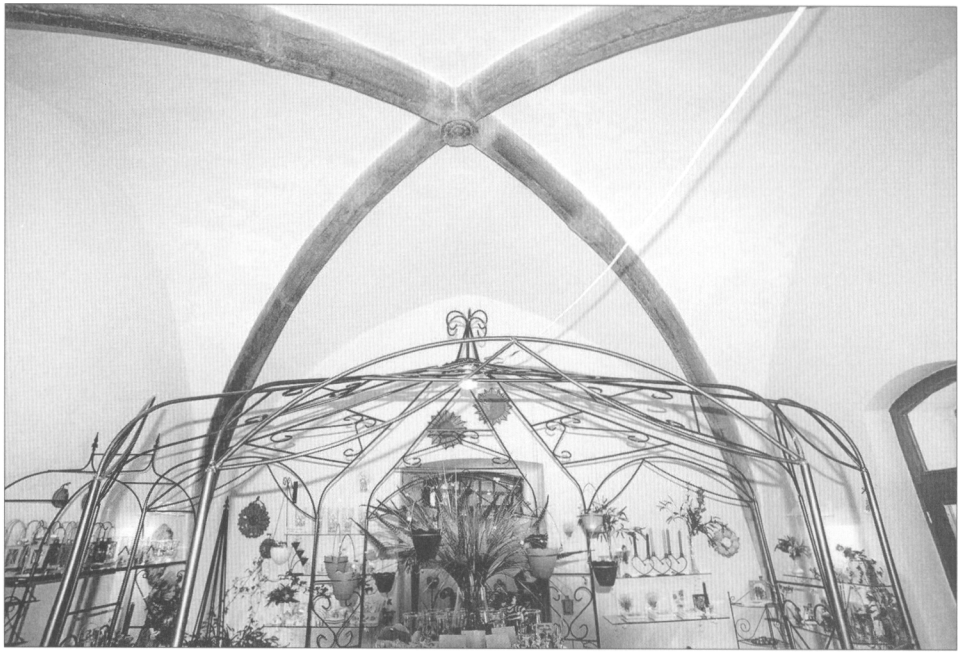

Obr. 1. Minoritská 2, přízemí, klenutá komora z 13. stol., ukázka obchodního využití, pohled z V.

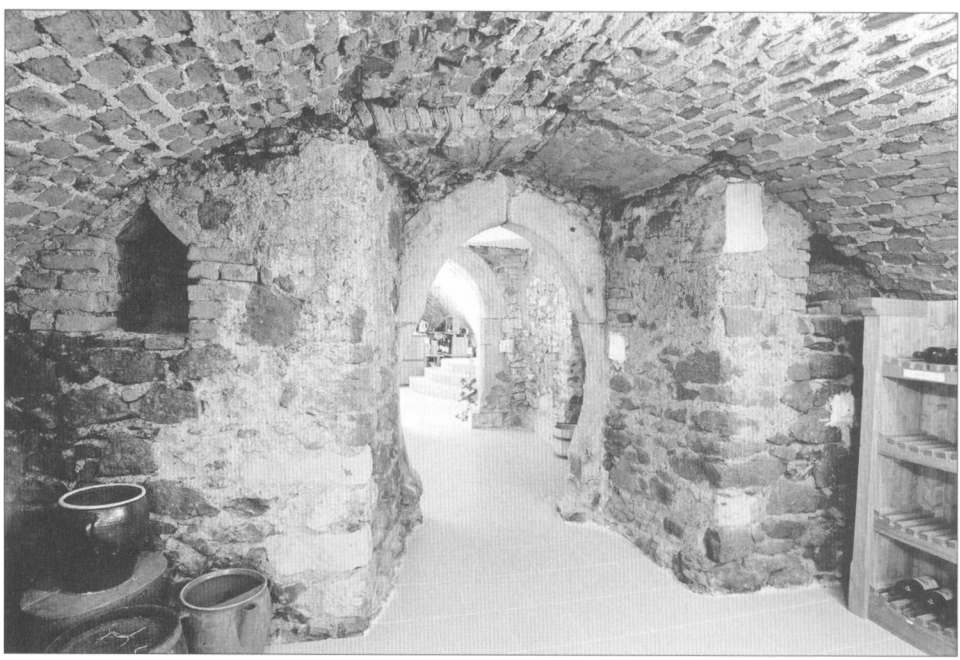

Obr. 2. Minoritská 2, suterén, přední místnost jižního jádra s gotickým zdivem a portálkem, pohled z V.

Obr. 3. Radnická 2, přízemí. Pohled ze Z do východní části průjezdu přístupné segmentově zaklenutým portálem.

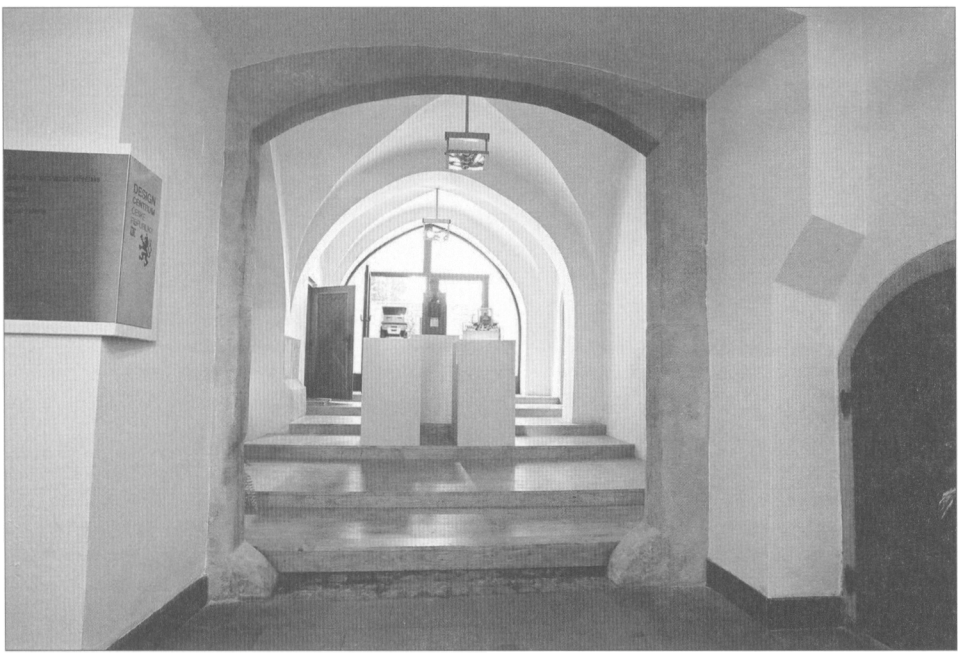

Obr. 4. Radnická 2, přízemí. Pohled z V na segmentově zaklenutý portál v odsazené Z části průjezdu.

zničení v Brně unikátních hrázděných příček a tedy devastace interiéru představuje nedávná rekonstrukce domu Mečová 8.

Rozdílný přístup vlastníků a provozovatelů lze pozorovat ve sklepech, kde je také středověká substance obvykle viditelná nejlépe. Je totiž třeba zdůraznit, že původní skladová

funkce sklepa v měšťanském domě prošla proměnou již nástupem nájemních domů po polovině 19. století, což znamenalo často její redukci na roli úložiště paliva, v menší míře některých potravin a skladového prostoru pro nepotřebné věci. Historicky nejcennější jsou nejvyšší, tedy první podzemní podlaží, která až na výjimky (část suterénu domu Orlí 16) unikla ničivým betonovým úpravám torkretovaného povrchu, které postihly především druhá, případě třetí patra sklepů v průběhu sanací 70.–počátku 90. let 20. století (souhrnně s bohatou fotodokumentací Svoboda 2001).

Z hlediska úpravy a využití lze rozlišit několik variant stávajícího stavu.

První, relativně stále dosti početnou skupinu představují zanedbané, jako odkladiště využívané suterény, které si zachovávají v podstatě nezměněný historický stav s viditelnými gotickými až klasicistními konstrukcemi, někdy ještě hliněnými podlahami apod. (Jakubská 5–9, Pánská 11, 13, Petrov 4, 7, zčásti Minoritská 2). Další skupinu tvoří částečně udržované nebo upravené suterény, kde kromě odkladních prostor, někdy rozdělených na dílčí buňky pro jednotlivé uživatele domu, najdeme dosti často i technické zázemí, zejména kotelny, dílny apod. Stěny bývají někdy omítnuty či obíleny, najdou se zde i režné úseky (náměstí Svobody 1, Jakubská 5, Orlí 9, 11, Pánská 9, 11, Petrov 5, Muzejní 2, 8, Radnická 2). Ojediněle se setkáme se záměrnou prezentací středověkého zdiva (Dominikánská 17–19, Zelný trh 7). Třetí možnost představují různé varianty aktivního využití celého prostoru. Výraznou podskupinou jsou různá restaurační zařízení, mnohdy využívající historických konstrukcí ke zvýšení přitažlivosti. Příklad mimořádně citlivého využití jsme zaznamenali v Minoritské ulici 2, kde trojprostorový sklep jižního jádra z 2. poloviny 13.–počátku 14. století slouží jako vinotéka. Nedošlo zde k jinde tak běžnému přespárování zdiva cementovou směsí, takže zde lze zčásti ještě pozorovat dochované malty včetně plošně rozetřených úseků s otisky výdřevy bednění klenby, nehledě ke kamenicky opracovaným portálům, odkládacím nikám z nízkých cihel či otvorům pro závoru. Poněkud hůře díky plošnému spárování vyhlíží jinak velmi cenný sklep v domě Petrov 2, jehož dvoudílné jádro nebylo ještě ve 13. století zaklenuto. Jižní místnost se navíc působivě otvírá monumentálním lomeným pasem do prostoru vysekaného ve skále. Z dochovaných detailů lze kromě zmíněných prvků uvést též několik typů odkládacích nik. Z vyspárovaných, ovšem jinak relativně snesitelně upravených interiérů s restauračním využitím, kde však jsou stále viditelné středověké konstrukce, lze uvést Kapucínské náměstí 8, Zelný trh 5, Dominikánskou 5, Kobližnou 10, Orlí 3, Starobrněnskou 10, případně Starobrněnskou 8 (dnes dočasně mimo provoz), Zelný trh 9 – divadlo Na provázku. Poněkud hůře byly upraveny časově různorodé sklepy pod domem Starobrněnská 20, kde byla režná středověká zdiva zčásti začerněna, případně dokonce překryta kašírovanými napodobeninami gotických konstrukcí, nehledě k vybavení prostoru pseudohistorickými, kýčovitými rekvizitami. Některé suterény však bývají kompletně omítnuty (Jakubská 4). V zásadně obdobný ráz povrchových úprav mají další sklepy přístupné veřejnosti (výstava akvarijních ryb v Radnické ulici 6), případně dosti početná podskupina povrchově upravených suterénů využívaných z menší části, které však jsou k další adaptaci v podstatě připraveny. I zde lze vidět úseky režného, ovšem vždy „poctivě" přespárovaného zdiva (Česká 8, Dominikánská 9, 15–17).

Navzdory dochování podstatných částí středověkých konstrukcí v řadě suterénů historických domů nelze zjevně zastavit pokles jejich vypovídacích schopností především v důsledku povrchových úprav, které se zhusta realizují bez podrobného záznamu. Informační hodnotu historického domu lze zachovat alespoň v interpretované podobě soustavnou dokumentací, která by měla nejen předcházet každé rekonstrukci, ale zejména ji provázet. Představa, že uplatňování ustanovení vyplývajících ze statutu rezervace zastaví úbytek památkového fondu v takovém městě, jako je Brno, je nepochybně iluzorní. Může však pomoci při zajištění potřebných dokumentačních prací, které se často provádějí spíše z iniciativy zainteresovaných odborníků než památkových orgánů a institucí.

Obr. 5. Jakubská 7. Stojky renesančních arkád v západní zdi průjezdu, pohled z V.

Obr. 6. Jakubská 7. Pohled na jihovýchodní zeď sklepa s portálkem výstupu a vstupem do nižšího patra suterénu.

Literatura

HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, C., 1975: Brno, dílo přírody, člověka a dějin, Brno.
HLAVÁČ, F., 1989: Když padaly bomby na Brno, Brno v minulosti a dnes 10, 113–118.
HOLUB, P.–KOLAŘÍK, V.–MERTA, D.–PEŠKA, M.–ZAPLETALOVÁ, D.–ZŮBEK, A., 2004: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2003, Přehled výzkumů 45/2003, 39–106.
HOLUB, P.–KOLAŘÍK, V.–MERTA, D.–PEŠKA, M.–ZAPLETALOVÁ–D. ZŮBEK, A.2003: Městská archeologie v Brně a SHP, Staletá Praha XXIV. Archeologické výzkumy a stavebně historické průzkumy památek, 237–251.
KOBĚRSKÁ, L., 1973: Brno, asanační plán historického jádra města. Stavebně historický průzkum objektů umělecko-památkového významu, Brno, SÚRPMO.
KUČA, K.–KUČOVÁ, V.–KIBIC, K., 2004: Novostavby v památkově chráněných sídlech, Praha.
MERTA, D.–PEŠKA, M., 2003: Proměny domovního bloku Velký špalíček v Brně, Dějiny staveb 2002, Plzeň, 118–130.
PROCHÁZKA, R.–ČERNOUŠKOVÁ, D.–MERTA, D.–PEŠKA, M.–SADÍLEK, D., 2003: Měšťanský dům středověkého Brna, nepubl. rukopis, Archív Archaia Brno, o.p.s.
SAMEK, B., 1963: Brněnská radnice, Brno v minulosti a dnes 5, 168–196.
– 1994: Umělecké památky Moravy a Slezska, Praha.
SVOBODA, A., 2001: Brněnské podzemí, Brno.
VÍTOVSKÝ, J., 1999: Monumentální malířství a sgrafito, in: Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550, II. Brno, Brno, 183–242.
ZAPLETAL, P., 1997: Brněnská okružní třída. Praha.

Zusammenfassung

Brünner Bürgerhäuser mit den mittelalterlichen Kernen. Bemerkungen zum Stand der Überlieferung, Ausnützung und zum Denkmalschutz

Im Laufe des dreijährigen Projekts, das vom Ministerium der Kultur der Tschechischen Republik finanziert wurde, hat man eine komplexe Revision der historischen Bauten, die vor dem Jahr 1850 im historischen Stadtkern Brünns gebaut wurden, durchgeführt. Von ursprünglichen etwa 572 historischen Häusern sind ganz oder nur teilweise etwa 12–13 % erhalten geblieben. In diesen Häusern fehlen sogar nicht die mittelalterlichen Konstruktionen. Die größten Schäden auf den historischen Häusern haben die Assanationsarbeiten auf der Wende des 19./20. Jhs. verursacht. Unempfängliche Eingriffe in den historischen Wohnungsfond stammen auch aus der letzten Zeit. Nur ausnahmsweise sind in den oberirischen Hausteilen ganze Interieure , oder wesentliche Elemente zu sehen. Aus dieser Sicht nimmt einen wichtigen Platz das Alte Rathaus (Radnická-Gasse 8) ein, in dem ein Raum mit dem Gewölbe aus der Hälfte des 13. Jhs. erhalten ist (Radnická-Gasse 2). Auch weitere Häuser in der Ranická-Gasse 2 und Minoritská-Gasse 2 kann man zu den gut erhaltenen zählen. Die Investoren in einer Industrie und Handelsstadt bemühen sich um eine Maximalerhöhung der Nutzfläche. Das führt sehr oft zu einer Reduktion der Denkmalbestandteile und als Ergebnis dieser Renovationen bleiben nur Umfangsmauern und Fassade. Bessere Situation ist in den Hauskellern, wo die mittelalterlichen Konstruktionen geblieben sind. Neben einigen Souterains, die nur minimal ausgenutzt werden, sind auch solche, die besonders in den letzten Jahren für die Restaurationseinrichtung dienen. Die Autentizität der ursprünglichen Mauern erniedrigt besonders unempfängliche Ausfugen mit einem Zementmörtel. Es gibt aber auch gute Beispiele, daß die ursprüngliche gotische oberflächige Herrichtung respektiert wird.

Im Zusammenhang mit der Reduktion des Denkmalfonds muß man mehr Aufmerksamkeit den Dokumentationsarbeiten widmen. Es darf sich nicht nur um eine einmalige Aktion vor dem Anfang der Bauarbeiten handeln, sondern man muß auch während der Rekonstruktionsarbeiten alle Änderungen der historichen Substanz notieren.

Abbildungen:

1. Brno, Minoritská-Gasse 2. 1: gewölbte Kammer aus dem 13. Jh. Ein Beispiel der Geschäftsausnützung. Blick vom O. – 2: Brno, Minoritská-Gasse 2. Der Raum im Souterrain des Südkerns des Hauses mit dem gotischen Mauerwerk und einem Portal.
2. Brno, Radnická-Gasse 2. Erdgeschoß. 1: Blick vom W. in den östlichen Teil des Hausflurs mit dem Segmentportal. – 2: Brno, Radnická-Gasse 2, Erdgeschoß. Blick vom O. auf das Segmentportal im abgesetzten Teil des Hausflurs.
3. Brno, Jakubská-Gasse 7. Pfeiler der Renaissance-Arkaden in der Westmauer des Hausflurs. Blick vom O. – 2: Brno, Jakubská-Gasse 7. Blick auf die südöstliche Kellermauer mit einem Ausgangsportal und mit dem Eingang in das niedrigere Stockwerk des Souterrains. Ein Beispiel eines instand gehaltenes Souterrains.